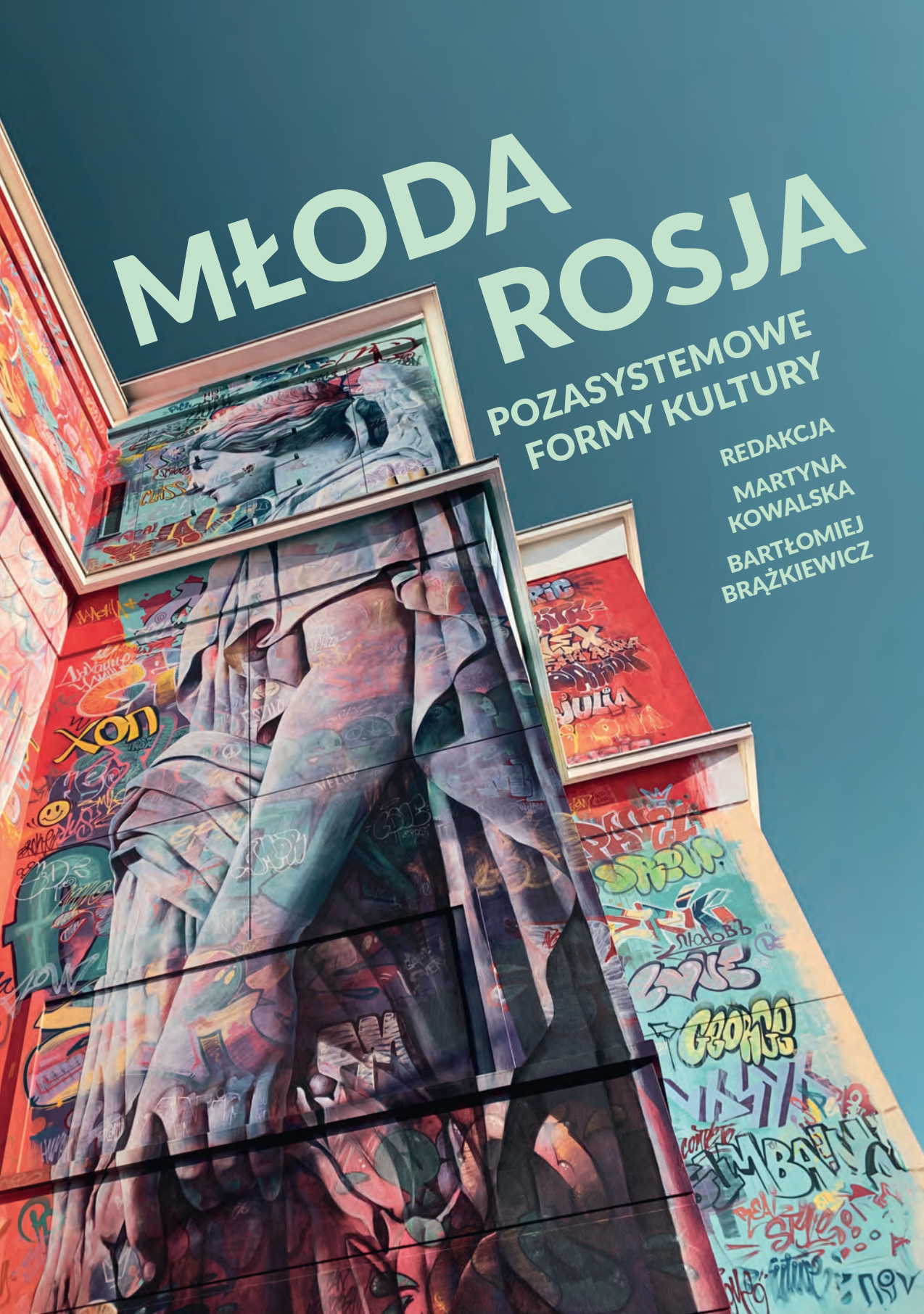

MŁODA ROSJA

POZASYSTEMOWE
FORMY KULTURY

REDAKCJA
MARTYNA
KOWALSKA
BARTŁOMIEJ
BRĄŻKIEWICZ

Młoda Rosja

Młoda Rosja

Pozasystemowe formy kultury

REDAKCJA:

MARTYNA KOWALSKA I BARTŁOMIEJ BRĄŻKIEWICZ

KRAKÓW 2024

Martyna Kowalska
Uniwersytet Jagielloński
 <https://orcid.org/0000-0002-2349-3050>
 martyna.z.kowalska@uj.edu.pl

Bartłomiej Brązkiewicz
Uniwersytet Jagielloński
 <https://orcid.org/0000-0003-2223-8151>
 bartlomiej.braskiewicz@uj.edu.pl

© Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ and individual authors, 2024

RECENZENCI

dr hab. Monika Sidor, prof. KUL
dr hab. Andrzej Dudek, prof. UJ

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Kinga Grodzka

PROJEKT OKŁADKI

Marta Jaszczyk

ISBN 978-83-8368-020-0 (druk)
ISBN 978-83-8368-021-7 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383680217>

Na okładce wykorzystano fotografię moskiewskiego graffiti, fot. Senya Zhukavin (Unsplash.com)

Niniejsza publikacja została sfinansowana ze środków Priorytetowego Obszaru Badawczego (Heritage) w ramach Programu Strategicznego Inicjatywa Doskonałości w Uniwersytecie Jagiellońskim.
Nazwa projektu/nr: „Young Russia: Non-Sistem Forms of Culture”, H.1.5.2021.10(1)

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Wstęp	7
Wymiary niesystemowości w twórczości Siergieja Arno	13
Bartłomiej Brądkiewicz	
Мастерская Сокурова как школа своеволия в современном российском кинематографе: <i>Разжимая кулаки</i> Киры Коваленко	33
Olga Caspers	
(Не)изображаемое – эссе о поэзии и войне на основе двух поэм Марии Степановой	55
Florence Corrado	
Współczesna literatura zaangażowana jako narzędzie sprzeciwu (na materiale wybranej prozy rosyjskiej)	67
Martyna Kowalska	
Dramat doświadczeń modernizacyjnych, czyli historia Rosji w ujęciu Nikołaja Rozowa	81
Michał Kuryłowicz	
„Etyka horyzontalności”. Michaiła Ugarowa myślenie o (anty)teatrze	97
Marta Lechowska	
Феминистский протест в современном русском театре. Пьеса Ольги Шиляевой <i>28 дней</i>	111
Pascale Melani	
Молодая Россия: юмор как инструмент протеста	125
Sergey Troitskiy	
Shortparis – muzyczny neoekspresjonizm – między uniwersalnym sprzeciwem a zaangażowanym głosem protestu	151
Elżbieta Żak	
Noty o autorach	173
Indeks osobowy	177

Wstęp

Idea zgłębienia przejawów niesystemowości w kulturze rosyjskiej zrodziła się w gronie członków grupy badawczej „Młoda Rosja”, która z początkiem roku 2021 zawiązała się w Instytucie Rosji i Europy Wschodniej Uniwersytetu Jagiellońskiego (UJ), a wyrosła na gruncie „buntu wobec buntu”. Wchodzący w skład Młodej Rosji doktorzy (w porządku alfabetycznym: Bartłomiej Brądkiewicz, Martyna Kowalska, Michał Kuryłowicz, Marta Lechowska, Lidia Macheta, Agnieszka Malska-Lustig i Elżbieta Żak) uznali, że dominujące w oglądzie rosyjskiej kultury postrzeganie buntu li tylko przez pryzmat nacechowanych politycznie akcji protestacyjnych jest nad wyraz tendencyjne, a przede wszystkim wysoce wyimkowe. W rezultacie toczonych dyskusji wśród skupionych wokół „Młodej Rosji” badaczy uwidoczniło się wstępne przekonanie dotyczące nie tyle samej heterogeniczności buntu, ile jego sprzężenia z kategorią systemu. W dalszej kolejności dało się również skonstatować, że w Rosji wszelka krytyka (również ta konstruktywna) czy choćby próby poszukiwania alternatywy względem któregośkolwiek z dominujących nurtów, jakiegokolwiek symptomy ich kontestacji, manifestacja odrębności lub inności w szerokim rozumieniu, a nawet postawa zwyczajnie nonkonformistyczna mogą uchodzić za przejaw buntu. Te robocze ustalenia stały się asumptem do powołania międzynarodowej grupy badawczej, która w ramach pierwszej edycji konkursu POB Heritage z pozytywnym rezultatem złożyła wniosek o finansowanie projektu „Młoda Rosja: pozasystemowe formy kultury”.

Realizacja projektu odbywała się w kilku etapach i na wielu płaszczyznach teoretycznych. Uwzględnwszy stanowisko Marka Krajewskiego, według którego mówienie obecnie o kulturach alternatywnych (z uwagi na fakt, iż kultura dominująca – czy to w postaci głównego nurtu akademickiego, czy popkulturowego – zanikła) skłania do używania czasu przeszłego (Krajewski 2004), doszliśmy do wniosku, że teza ta nie przystaje do aktualnej rosyjskiej rzeczywistości kulturowej, co potwierdzają prace autorstwa innych, zarówno rosyjskich, europejskich, jak i amerykańskich badaczy kultury alternatywnej we współczesnej Rosji. Ilya Kalinin zauważa, że w rosyjskich systemach autorytarnych kultura przez wieki była jedyną sferą gwarantującą

niezależność (podobną funkcję pełni kultura w Rosji Putina, będąc namiastką politycznej sprawczości i obywatelskiej aktywności). Konstatacja Kalinina uzasadnia zastosowanie narzędzia znanego z badań nad kulturą i społeczeństwem ZSRR – opozycji „oficjalne vs nieoficjalne” (Kalinin 2018). Nieco odmienne stanowisko prezentują Wład Strukov i Sarah Hudspith, twierdząc, że posługiwanie się kategoriami wyrażonymi we wspomnianym rozróżnieniu stanowi narzędzie już tylko częściowo adekwatne, niepozwalające objaśnić wszystkich głosów protestu. Współczesne wyrazy sprzeciwu należałoby postrzegać zarówno jako rezultat działań na rzecz utrwalenia w społeczeństwie rosyjskim dominującego i jednolitego zarazem systemu wartości, jak i efekt obserwowanych równolegle procesów homogenizacji popkulturowej, których istotą jest spotkanie żywiołu kultury i wyrastających z neoliberalizmu trendów globalizacyjnych (Strukov, Hudspith 2019). Alexandar Mihailovic twierdzi zaś, że dzisiejszej kulturze rosyjskiej potrzeba „postironicznego” sprzeciwu – głosów, które w swej opozycyjności wyszłyby poza parodię, satyrę, *stiob*¹ i podobne warianty komizmu. Autor wysuwa oryginalną tezę, że protest we współczesnej kulturze rosyjskiej nie odwołuje się wprost do polityki, lecz proponuje jej (polityki) własną wersję, traktowaną jako funkcja estetyki i wyrazu (Mihailovic 2018). Z kolei Lena Jonson, przedmiotem swych badań czyniąc sztuki wizualne i teatr, wyszła z założenia, że bunt w sztuce poprzedza i przygotowuje zryw nowych sił społeczno-politycznych. Dla szwedzkiej badaczki kluczową kwestię stanowi relacja między fenomenami artystycznymi a następującymi po nich przemianami społecznymi, lecz pomija ona refleksję nad istotą protestu w kulturze (Jonson 2015). Na uwagę zasługuje jednak spożytkowane przez Jonson odwołanie do wprowadzonej przez Jacquesa Rancière’a opozycji „consensus vs dissensus”². Francuski filozof wzbogacił sferę społeczną o namysł

¹ *Stiob* (ros. *смѣл*) – naznaczony stylistycznie typ wypowiedzi polegający na publicznym wyrażeniu ironicznego bądź kąśliwego stosunku do niektórych osób, poglądów lub koncepcji, często w formie parodii i na granicy skandalu, mający na celu ośmieszenie komentowanego obiektu (Cherniak, Cherniak 2015, 162-163).

² Konsensus (*consensus*), jak go rozumie Rancière, jest definiowany przez „wyobrażenie właściwego” i wynikającą z niego dystrybucję miejsc tego, co właściwe, i tego, co niewłaściwe. To spontaniczna logika, leżąca u podstaw każdej hierarchii; samo wyobrażenie różnicy między tym, co właściwe, a tym, co niewłaściwe, służące do oddzielenia tego, co polityczne, od tego, co społeczne, sztuki od kultury, kultury od komercji; hierarchiczny podział, w którym każda wypowiedź podlega kategoryzacji ze względu na właściwe jej miejsce, działalność zaś przez wzgląd na odpowiadającą jej funkcję; polega na dopasowaniu sposobu działania (*poiesis*) do doświadczenia (*aisthesis*). Istotą konsensusu jest więc domniemana zbieżność między odczuwaniem a znaczeniem, między faktem a jego interpretacją, między wypowiedzią a jej istotnością, między stanem faktycznym a ustanowionym prawem itp.; to rzeczywista społeczna zgoda odnośnie do tego, że funkcjonujący układ społeczny jest jedynym właściwym i odzwierciedla to, co jest. Natomiast niezgoda (*dissensus*) jest istotą polityczności (procesów

o charakterze ontologicznym, rozumianym jako podstawa każdego działania społecznego lub artystycznego, co w wymiarze społecznym przekłada się na jasne rozeznanie tego, co racjonalne i rozsądne („distribution of sensible”).

Podczas prowadzonych cyklicznie spotkań wyklarował się też bliski spostrzeżeniom Tadeusza Palecznego pogląd, że mająca za sobą trudne dwudziestowieczne doświadczenie dostosowywania kultury do ideologicznych potrzeb państwa radzieckiego Rosja stanowi również i dzisiaj dogodne pole dla unifikacyjnych wysiłków inicjowanych przez państwo, skłonne wcielać w życie model pluralizmu monocentrycznego (Paleczny 2011). Działania władz, zmierzające do wytworzenia nowej, dominującej narracji historyczno-kulturowej z jednej strony trafiają na podatny grunt w społeczeństwie przyzwyczajonym do odgórnej inicjatywy, z drugiej budzą zrozumiały sprzeciw środowisk twórczych, niechętnych wobec jakichkolwiek prób homogenizacji kultury. Prócz tego za Mihailovicem zgodziliśmy się co do celowości namysłu nad uwzględniającymi kwestie estetyczne w dziedzinie teorii kultury, edukacji oraz sztuki formami sprzeciwu, za Jonson i Rancièrem dostrzegliśmy wagę pytań o ontologię kulturowych aktów sprzeciwu, a za Strukovem i Hudspith podzieliliśmy przekonanie o konieczności przekroczenia ograniczoności „postsowietologicznego” podejścia wyrażającego się w anachronicznej antytezie „oficjalne vs nieoficjalne”. Przyjęliśmy, że optymalnym narzędziem dla badań nad formami kontestacji we współczesnej kulturze rosyjskiej jest opozycja „systemowe vs pozasystemowe”, w której pojęcie „systemu” obejmuje zarówno „oficjalność”, jak i dominujące trendy popkultury. Zauważyliśmy przy tym, że choć postawa mniej lub bardziej radykalnie wyrażanej niechęci wobec przejawów kultury oficjalnej czy też nurtów kultury dominującej jest charakterystyczna dla młodego pokolenia, to w Rosji jednak, z uwagi na siłę i częstotliwość pojawiania się impulsów unifikacyjnych w kulturze, manifestacja sprzeciwu wykracza poza ściśle wyznaczone kategorie wiekowe i obejmuje: alternatywę, bunt, kontestację, protest, bluźnierstwo czy alienację. Dzięki temu udało się zarysować relatywnie spójną koncepcję obejmującą interdyscyplinarne spojrzenie na zjawiska zachodzące w kontrze zarówno do kultury dominującej, jak i procesów homogenizacji popkulturowej w Rosji.

politycznych). Mamy z nią do czynienia wtedy, kiedy pewne działanie kwestionuje funkcjonujący porządek społeczny, jest jego zakłóceniem, ujawniającym przygodność warunkujących go fundamentów, tj. eksponuje rozdzźwięk między *poiesis* a *aisthesis*. U podstaw tych praktyk leży logika materialistyczna i antyesencjalistyczna. Rancière twierdzi, że polityka nie polega na instytucjonalnym tworzeniu sprawiedliwych układów społecznych, a raczej na podważaniu hierarchicznego (tj. nierównościowego) porządku i kieruje się zasadą: „A” zawsze polega na zacieraniu granic między „A” i „nie-A”. Polityka jest zatem działalnością polegającą na zacieraniu granic między tym, co uważa się za polityczne, a tym, co uważa się za właściwe domenie życia społecznego czy prywatnego (Rancière 2010).

Napaść Rosji na Ukrainę w lutym 2022 r. pociągnęła za sobą konieczność zawieszenia prac nad projektem – po niespełna trzech miesiącach od ich rozpoczęcia. Wojna, wobec której nikt nie pozostał obojętny, w gronie członków „Młodej Rosji” wzbudziła jednoznaczny sprzeciw i potępienie działań Kremla. W obliczu trwającej agresji zbrojnej pewne było, że dotychczasowe podejście badawcze, a z nim sposób myślenia o systemie i działaniach pozasystemowych na gruncie kultury rosyjskiej wymagają przededefiniowania i przewartościowania. Polaryzacja społeczeństwa rosyjskiego, w tym środowisk twórczych, oraz zaostrenie autorytarnej formy władzy: pacyfikacja wszelkich form protestu, ograniczenie wolności słowa, zamykanie niezależnych ośrodków opiniotwórczych, nowe ustawodawstwo itp. wpłynęły na modyfikację pierwotnych założeń projektowych i wymusiły konieczność ustosunkowania się do nowej sytuacji geopolitycznej. Nie bez trudu podjęta decyzja o wznowieniu prac nad projektem w październiku 2022 r., a wraz z nią zmiany personalne w międzynarodowej grupie badawczej pozwoliły na wieloaspektowy i interdyscyplinarny wgląd w kulturowe formy wyrażania sprzeciwu wobec systemu. Finalnie, w zmierzających do opublikowania niniejszego tomu pracach udział wzięli badacze reprezentujący ośrodki naukowe z Estonii, Francji, Niemiec i Polski. Zakres poddawanych analizom treści objął wyłącznie najnowsze tematy kultury rosyjskiej, aczkolwiek niektóre z nich – poprzez wyeksponowanie kulturowej różnorodności oraz krytyczne podejście do dziedzictwa kulturowego i historii – poruszają kwestie związane z re-interpretacją dziedzictwa przeszłości. Tym sposobem artykuły-rozdziały składające się na prezentowaną monografię, choć nie odwołują się wprost do trwającej wojny w Ukrainie, powstały jako wyraz refleksji nad postawami antysystemowymi w odniesieniu do aktualnej sytuacji w Rosji.

Poszczególne teksty zostały uszeregowane alfabetycznie (według nazwisk autorów), tworząc niespodziewanie całkiem logiczną sekwencję. Tom otwiera artykuł Bartłomieja Brązkiewicza (Uniwersytet Jagielloński) na temat form kontestacji w twórczości petersburskiego prozaika Siergieja Arno. Antysystemowość, jako cecha wyróżniająca pisarstwo Arno i jego postawę wobec otaczającej rzeczywistości, ma swoje korzenie w radzieckiej kontrkulturze, w której pisarz aktywnie partycypował. Literackiej analizie wybranych utworów Arno dopełnia pogłębiona refleksja na temat równowagi systemowej w kulturze ze szczególnym uwzględnieniem rosyjskich uwarunkowań społecznych i politycznych. Kolejny artykuł autorstwa Olgi Caspers (Uniwersytet Humboldtów w Berlinie) porusza temat twórczości Kiry Kowalenko, młodej rosyjskiej reżyserki, uczennicy Aleksandra Sokurowa. Rozważania Caspers zostały wzbogacone o dodatkowe informacje na temat analogicznych przejawów opozycyjnej postawy tzw. *svoevolija* (своеволие), zauważalnych również u innych młodych twórców filmowych (Kantemira Bałagowa i Maliki Musajewej). W tekście zwrócono szczególną uwagę na potencjał kina w kontekście współczesnych wydarzeń

politycznych, ukryte sposoby wpływania na opinię publiczną oraz strategie i formy autoprezentacji nowego pokolenia filmowców. Florence Corrado (Uniwersytet w Bordeaux) skupiła uwagę na dwóch poematach Marii Stiepanowej, podkreślając istotę pracy autorki nad słowem poetyckim. Francuska badaczka przedstawia zjawiska i fakty kulturowe, które można uznać za swoiste znaki służące poetce za inspirację. Ta wnikliwa analiza utworów dowodzi, że poezja może zarówno odzwierciedlać zniszczenie języka jako systemu w wyniku wojny, jak i proponować nowe uporządkowanie języka poetyckiego, które obala ustalony system i otwiera przestrzeń wolności. Z kolei Martyna Kowalska (Uniwersytet Jagielloński) przedstawiła formy zaangażowania najnowszej literatury rosyjskiej na przykładzie utworów Kati Czistiakowej i Kristiny Gepting. Autorka przekonuje, że obecnie literatura zaangażowana tematyzuje napięcia i konflikty społeczne, a także wskazuje drogę do zrozumienia tematów tabu, kwestii przemilczanych czy wymazywanych – wedle wytycznych polityki historycznej – z pamięci kulturowej. Ten rodzaj tekstów literackich jest niewygodny dla systemu, bowiem otwiera dyskusje, zmusza do zadawania pytań, wpływa na podjęcie działań prowadzących do zmiany. Michał Kuryłowicz (Uniwersytet Jagielloński) zaprezentował koncepcję nowosybirskiego historyka Nikołaja Rozowa, która w zamyśle miała stanowić quasi-opozycyjną reakcję na zakusy władz do wprowadzenia jednolitego podręcznika historii Rosji. Autor artykułu wychodzi z założenia, że koncepcja Rozowa to forma opozycyjnego dialogu z hegemonem. Pozasystemowa interpretacja historii paradoksalnie prowadzi do powstania „trzeciej drogi interpretacji”, która nie powielając oficjalnej, systemowej narracji propagandowo-historycznej, sama okazuje się systemem. Paradigmat horyzontalności w koncepcji reżysera i teoretyka teatru Michaiła Ugarowa stał się przedmiotem refleksji Marty Lechowskiej (Uniwersytet Jagielloński). Badaczka, analizując wizję twórcy niezależnego Teatru.doc, objaśnia postrzeganie optyki horyzontalnej przez pryzmat autonomiczności, odmowy kategoryzowania i moralizatorstwa. W proponowanym ujęciu stojąca w opozycji do horyzontalności wertykalność może być uznana za synonim systemowości, rozumianej jako dominujący porządek wartości. Do tematu Teatru.doc odnosi się także w swoim tekście Pascale Melani (Uniwersytet w Bordeaux). Autorka analizuje problematykę feministycznego protestu na przykładzie sztuki Olgi Szilijajewej *28 dni*, uwypuklając znaczenie artystycznej wizji dramatopisarki na gruncie przełamywania tematów społecznego tabu. Siergiej Troicki (Estońskie Muzeum Literatury) przeanalizował kwestię humoru jako narzędzia protestu politycznego. W artykule przedstawiono sposoby oddziaływania humoru na system w sytuacji „zamrożenia” kultury na przykładzie działalności protestacyjnej w Rosji ostatniej dekady. Szczegółowo wyjaśniono także teoretyczne podstawy badań nad humorem, który w warunkach kulturowej stagnacji realizuje potencjał krytyczny i staje się narzędziem sprzeciwu wobec rzeczywistości. Elżbieta Żak (Uniwersytet Jagielloński) w artykule zamykającym

niniejszą monografię zaprezentowała twórczość i obszary działalności grupy muzycznej Shortparis z Petersburga. Autorka zwraca uwagę na niekonwencjonalny styl zespołu, noszący znamiona „postironiczności”, będącej manifestacją potrzeby szczerości i autentyzmu. Badaczka przekonuje, że kreacja artystyczna grupy jest głosem protestu czerpiącym z rosyjskiej tradycji tworzenia wbrew oficjalnie obowiązującym dominantom.

Teksty wymienionych wyżej dziewięciorga badaczy unaoczniają zarówno szerokie spektrum alternatywnej kultury współczesnej Rosji, jak i różnice w pojmowaniu „systemowości”. Prócz tego wynika z nich, że stałą dominantą najrozmaitszych form wyrazu kultury alternatywnej jest nie tyle krytyczne odniesienie do budzących dezaprobatę atrybutów kultury dominującej, ile opozycja względem systemu, rozumianego jako wszechobecna w kulturze rosyjskiej kategoria pojęciowa, określająca niemal każdą zorganizowaną strukturę.

W imieniu Autorów niniejszej monografii Redaktorzy tomu składają serdeczne wyrazy wdzięczności Szanownym Recenzentom – Pani dr hab. Monice Sidor, prof. KUL, oraz Panu dr. hab. Andrzejowi Dudkowi, prof. UJ – za niezwykle cenne uwagi i systematyzujące komentarze.

Grupa badawcza „Młoda Rosja”

Bibliografia

- Cherniak, Valentina. Cherniak, Mariia. 2015. *Massovaia literatura v poniatiiakh i terminakh. Uchebnyi slovar'-spravochnik*. Moskva: Flinta [Черняк, Валентина. Черняк, Мария. 2015. *Массовая литература в понятиях и терминах. Учебный словарь-справочник*. Москва: Флинта].
- Jonson, Lena. 2015. *Art and Protest in Putin's Russia*. London–New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Kalinin, Ilya. 2018. “Why »Two Russias« are less than »United Russia«. Cultural distinctions and political similarities: dialectics of the defeat”. W: *Cultural Forms of Protest in Russia*. Ed. by Birgit Beumers et al., 48-67. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315665610-4>.
- Krajewski, Marek. 2004. „Kultury alternatywne i konsumpcja”. *Kultura Współczesna. Teoria. Interpretacje. Krytyka*, nr 3(41): 26-42.
- Mihailovic, Alexandar. 2018. *The Mitki and Art of Postmodern Protest in Russia*. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Palczyński, Tadeusz. 2011. „Modele pluralizmu kulturowego w procesach globalizacji”. W: *Nacjonalizm, etniczność i wielokulturowość na Bliskim i Dalekim Wschodzie*. Red. Adam Jelonek, 37-44. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Rancière, Jacques. 2010. *Dissensus: On politics and aesthetics*. Ed. and transl. by Steven Corcoran. 2010. London–New York, NY: Continuum.
- Strukov, Vlad. Hudspith, Sarah. 2019. *Russian Culture in the Age of Globalization*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315626628>.

Monografia została obmyślona w momencie, gdy rozważania nad Rosją, jej historią, kulturą czy mentalnością nagle stały się niepopularne w polskim dyskursie naukowym, a jednocześnie pozostają niezwykle potrzebne i mają szansę odegrać ważną rolę społeczną, pomagając czytelnikom w uchwyceniu istotnych cech charakteryzujących kulturowo-społeczną i ideową przestrzeń rosyjską. [...] Tom odznacza się wielogłosowością, dyferencjacją tematyki i metodologii oraz różnym stopniem szczegółowości, a jednocześnie jest zaskakująco spójny, ponieważ wydobywa nieoczywiste aspekty systemowości i niesystemowości, które okazują się zdumiewająco sobie bliskie. W różnorodnych przykładach negacji zastanych form autorzy zbioru wykazali bowiem odniesienia do tych samych kategorii: prawdy, szczerości, autentyczności i prawa indywidualizacji przeżycia.

dr hab. Monika Sidor, prof. KUL

Tom stanowi potrzebną, bardzo wartościową publikację, radykalnie poszerzającą wiedzę o współczesnej kulturze rosyjskiej w jej pozasystemowych emanacjach, które – jak przekonują Autorzy – są istotnym głosem młodego pokolenia Rosjan niewpisujących się w oficjalną propagandowo-polityczną, agresywną narrację władz państwowych bądź świadomie sprzeciwiających się unifikującym tendencjom współczesnej kultury masowej.

dr hab. Andrzej Dudek, prof. UJ

<https://akademicka.pl>

